

Grey Scale #13

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP

INSTYTUT DYDAKTYKI WOJSKOWEJ

**PROGNOZA ROZWOJU
DYDAKTYKI WOJSKOWEJ**

(Część programowa)

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
S/1002

05-001294-002-0

128

WARSZAWA

1987

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP

INSTYTUT DYDAKTYKI WOJSKOWEJ

2

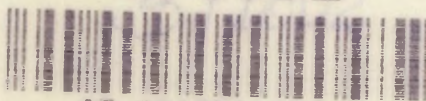
1

**PROGNOZA ROZWOJU
DYDAKTYKI WOJSKOWEJ**

(Część programowa)

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej

S/1002

05-001294-002-0

128

WARSZAWA

1987

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP
=====

INSTYTUT DYDAKTYKI WOJSKOWEJ

1

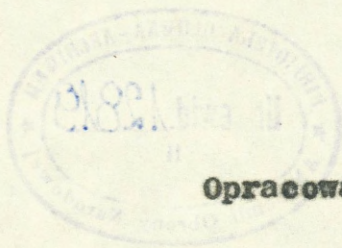

PROGNOZA ROZWOJU
DYDAKTYKI WOJSKOWEJ

/część programowa/

5/1002

BIBLIOTEKA NAUKOWA
Akademii Sztabu Generalnego WP
Zbiór Zjazdów Ogólnych

Opracowanie wykonali: płk Julian URBAN

ppłk Ireneusz LYSIAK

1. WARIANTY ROZWOJU POTENCJAŁU NAUKOWEGO

Potrzeby w zakresie rozwoju potencjału naukowego dydaktyki wojskowej zostały określone w części badawczej prognozy. Wyznaczając je kierowano się głównie przyszłą problematyką naukowo-badawczą, która powinna być podjęta na rzecz doskonalenia teorii i praktyki szkolenia żołnierzy, wojsk, dowództw i sztabów. W tym etapie prognozowania chodzi o określenie możliwości realizacji tej problematyki, a zarazem o urealnienie wykonawstwa wszystkich wyróżnionych problemów naukowych,

Na potencjał naukowy dydaktyki wojskowej składają się: pracownicy zajmujący się dydaktycznymi badaniami naukowymi, zaplecze naukowo-badawcze oraz środki finansowe niezbędne do prowadzenia badań. Dla wyznaczenia tego potencjału posłużymy się metodą uproszczoną polegającą na oszacowaniu możliwych zmian wymienionych składników przez określenie prawdopodobnych tendencji ich rozwoju. Użycie innych metod /np. ekstrapolacji, współzależności zjawisk/ okazało się niecelowe ze względu na dysponowanie bardzo ograniczonym zbiorem danych empirycznych, dotyczących historycznego rozwoju interesujących nas komponentów potencjału naukowego. Dydaktyka wojskowa jest bowiem w początkowym stadium swojego rozwoju i jeszcze nie ma dostatecznie dużej liczby doświadczeń. Wykazaliśmy to w części historycznej prognozy.

Pierwszym zadaniem, które należy rozwiązać, jest jakościowy i ilościowy rozwój kadr naukowych, czyli pracowników zajmujących się tworzeniem nowej wiedzy dydaktycznej adekwatnej do aktualnych i przyszłościowych potrzeb szkolenia wojskowego. Będą to przede wszystkim oficerowie zatrudnieni w Instytucie Dydaktyki Wojskowej, Zakładach Dydaktyki Wojskowej WAP i WSO. Są to instytucje powołane do prowadzenia działalności naukowo-badawczej i dysponujące ku temu wykwalifikowaną kadrą. W działalności tej powinni partycypować

oficerowie zajmujący się organizacją szkolenia na szczeblach okręgów wojskowych /równorzędnych/, dowództw rodzajów wojsk i służb oraz związków taktycznych o oddziałów.

Do prowadzenia badań mogą być angażowani oficerowie w stanie spoczynku - emeryci i renciści, a także pracownicy cywilni zatrudnieni w drodze umowy o pracę, posiadający odpowiednie kwalifikacje dydaktyczno-naukowe. Rezerwy te nie były dotąd należycie wykorzystywane.

Rozwój dydaktycznych kadr związany jest z możliwościami zdobywania przez oficerów kolejnych stopni i tytułów naukowych, to zaś zależy od możliwości rad naukowych w wyższym szkolnictwie wojskowym. Pozytywnym zjawiskiem w tym zakresie jest wzrastająca liczba rozpraw doktorskich i habilitacyjnych podejmujących problemy szkolenia wojskowego, a także rosnąca liczba profesorów w akademiach wojskowych. Pozwala to wnioskować, że w kolejnych podokresach prognozy proces rozwoju dydaktycznych kadr naukowych będzie stopniowo narastał. Liczyć się jednak należy w przyszłości nie tyle z ilościowym, ile z jakościowym ^{rozwojem} kadr. Potrzeby jakościowego rozwoju kadr dydaktycznych w siłach zbrojnych już obecnie nabierają znaczenia priorytetowego.

Rozwojowi potencjału kadrowego sprzyjać może polityka naukowa resortu MON. Świadczą o tym wysiłki resortu skierowane m.in. na doskonalenie organizacji wojskowych badań naukowych, ich koordynację i ujednoczenie w skali całych sił zbrojnych. Jeszcze w bieżącym roku ukaże się odpowiednie zarządzenie ministra obrony narodowej, które - jak można się spodziewać - zapewni bardziej sprzyjające warunki do dynamizacji dydaktycznych badań naukowych w prognozowanym przedziale czasu.

Racjonalnie prowadzona polityka naukowa stanowi konieczny ale nie wystarczający warunek dynamizowania potencjału naukowego dydaktyki wojskowej. Realizacja chociażby najlepszych założeń

takiej polityki wymaga bowiem odpowiedniego wsparcia finansowego, bez którego trudno liczyć na olśniewające wyniki naukowo-badawcze. Tymczasem nie ma pewności co do tego, czy wszystkie tematy naukowo-badawcze, wyszczególnione w poprzednim opracowaniu prognozy, zostaną w pełni zabezpieczone pod względem fiskalnym. Skutki ostatniego kryzysu społeczno-politycznego oraz zadłużenie państwa, mogą jeszcze w ciągu wielu lat wymuszać ograniczenia w zakresie rozwoju instytucjonalnego dydaktyki wojskowej, hamować rozwój kadr naukowych i zaplecza naukowo-badawczego.

Nie można również wykluczyć osłabienia konfrontacji militarnej pomiędzy przeciwstawnymi stronami, złagodzenia sprzeczności między nimi. W przypadku tak uprawdopodobnionego biegu wydarzeń może dojść do porozumienia w sprawie redukcji zbrojeń i sił zbrojnych, obniżenia nakładów na wojskowe badania naukowe i zmniejszenie liczby pracowników naukowych. Przyzwyczajaliśmy się już tylko do niekorzystnego rozwoju sytuacji międzynarodowej, i od lat bezkrytycznie to przyjmujemy, a kształt jutra może być zupełnie odmienny niż go sobie obecnie wyobrażamy.

Badania dydaktyczno-naukowe obejmą tematy wyszczególnione niżej w postaci tabeli. Dla każdego tematu oszacowano liczbę roboczogodzin oraz podano przybliżony koszt opracowania. Zestaw tematów jest taki sam, jak w części badawczej prognozy.

Biorąc pod uwagę powyższe rozważania i zakładając jednak wzrost potrzeb szkoleniowych w siłach zbrojnych, a zarazem konieczność doskonalenia teorii i praktyki dydaktyki wojskowej, przyjmujemy dwa możliwe warianty rozwoju potencjału naukowego tej dyscypliny, a mianowicie:

- wariant minimalny z prawdopodobieństwem 0,6;
- wariant maksymalny z prawdopodobieństwem 0,4.

Wariant minimalny charakteryzuje się tym, że uwzględnia przede wszystkim obiektywne czynniki hamujące rozwój potencjału

Jednocześnie nastąpi przestawienie tych zakładów na realizację następujących zadań:

- badanie systemu dydaktyczno-wychowawczego danej uczelni w zakresie stosowanych form i metod kształcenia i samokształcenia;
- badania efektywności wykorzystania infrastruktury dydaktycznej oraz wytyczanie kierunków jej rozbudowy i modernizacji;
- badanie sprawności kształcenia, ustalanie przyczyn wykruszalności oraz określanie sposobów przeciwdziałania temu zjawisku;
- poszukiwanie optymalnych sposobów prowadzenia zajęć przez kadrę dydaktyczno-wychowawczą;
- kierowanie działalnością metodyczną uczelni /w katedrach, cyklach przedmiotowych, pododdziałach/;
- analiza i ocena programów kształcenia oraz formułowanie wniosków i propozycji dotyczących modyfikacji treści programowych;
- sterowanie procesem pedagogizacji kadry i prowadzenie z nią zajęć doskonalących umiejętności pedagogiczne;
- śledzenie rozwoju myśli wojskowej, zwłaszcza w dziedzinie taktyki, w sferze dydaktyki i psychologii wojskowej w celu właściwego ukierunkowania działalności dydaktyczno-wychowawczej szkoły.

Wyszczególnione zadania pozostają w ścisłej korespondencji z problematyką badawczą dydaktyki wojskowej na cały okres prognozy. Ich wykonanie wymagać będzie zaangażowania do pracy nauczycieli akademickich o wysokich kwalifikacjach zawodowych i dużym doświadczeniu pedagogicznym.

W horyzoncie 25-letnim powstaną w okręgach wojskowych i rodzajach sił zbrojnych specjalistyczne zespoły badawcze, które we współpracy z Instytutem Dydaktyki Wojskowej, jako organizmem o zasięgu resortowym, podejmą problematykę tematów 5, 7, 8, i 9, a globalna liczba pracowników naukowych wzrośnie do około 120.

W sumie wariant minimalny zakłada niemały, bo 71% wzrost liczby dydaktycznych kadr naukowych. Jednak najbardziej istotne zmiany

wystąpią w jakości kadr oraz w zakresie udziału specjalistów w procesie badawczym. Ilustruje to tabela 1.

W porównaniu do stanu przedprognostycznego zwiększy się wydatnie liczba pracowników posiadających tytuły profesora oraz stopnie doktorów habilitowanych i doktorów. Jest to uzasadnione aktualnym rozpoznaniem możliwości wyższego szkolnictwa wojskowego w zakresie realizacji rozpraw promocyjnych opracowywanych przez oficerów będących nauczycielami akademickimi, a także wykładowcami w centralnych ośrodkach szkolenia oraz pracownikami pozauczelnianych instytucji wojska. Wzrastające tempo doktoryzacji i habilitacji dydaktycznych kadr naukowych jest stwierdzoną w poprzednich opracowaniach prawidłowością, która w przyszłości będzie podtrzymywana i wzmacniana polityką naukową kierownictwa sił zbrojnych.

Za tak optymistycznym rozwojem jakościowym kadr naukowych w dydaktyce wojskowej przemawia sposobienie słuchaczy akademii wojskowych do działalności naukowo-badawczej. Tak np. w ASG WP w każdym roku akademickim organizuje się i kształci grupę dydaktyczno-naukową, w której skład wchodzi słuchacze o szczególnych predyspozycjach do działalności naukowej. Po ukończeniu studiów wielu z nich - szkoda, że nie wszyscy - kieruje się na stanowiska dydaktyczno-naukowe. W ten sposób tworzy się cenne zaplecze kadrowe o potencjalnych możliwościach przyspiżonego rozwoju. W początkowym okresie ich działalności zawodowej, pod kierownictwem samodzielnych pracowników naukowych, wykonują oni prace o charakterze pomocniczym, a następnie podejmują prace promocyjne. Przewiduje się zatem odpowiedni udział absolwentów akademii wojskowych w tworzeniu nowej wiedzy dydaktycznej, co znajduje odbicie w tabeli 1.

Charakterystyczne jest występowanie w dydaktycznych badaniach naukowych specjalistów trzech grup nauk: humanistycznych, wojskowych i technicznych. Jest to uzasadnione z jednej strony historią rozwoju dydaktyki wojskowej, a z drugiej - przyszłą problematyką

badawczą obejmującą we wzajemnych związkach i zależnościach ważne zagadnienia metodyki szkolenia wojsk, dowództw i sztabów, doskonalenia kadry zawodowej i inne. Dydaktyka wojskowa jutra rozwijać się będzie tym lepiej, im bardziej nie dotychczas potrafi zespalać myśl pedagogiczną z nowymi generacjami techniki bojowej, technicznymi środkami informatyki, urządzeniami symulacyjnymi i audiowizualnymi oraz ośrodkami informacji. Teoretyczna myśl dydaktyczna rozwijana w powiązaniu z możliwościami nowoczesnej techniki wojskowej, środkami technicznymi przystosowanymi do wykorzystania w szkoleniu wojskowym oraz zespolona z teorią sztuki wojennej, doprowadzi do wypracowania jakościowo doskonalszej teorii dydaktycznej, adekwatnej w szczególności do potrzeb sposobienia bojowego wojsk w warunkach poligonowych i terenowych. Są to zaniedbane sfery dydaktyki wojskowej, sporadycznie i przyczynkarsko penetrowane dotąd przez naukowców tej dyscypliny. Może i powinien je "zagospodarować" spójny wysiłek badaczy specjalistów szkolenia i wychowania wojskowego, psychologii wojskowej, taktyki, sztuki operacyjnej i strategii, cybernetyki, informatyki, mikroelektro-niki. Badania tych specjalistów, prowadzone bez wzajemnej współpracy, skazane byłyby na niepowodzenie. Nawet wybitni badacze, działający samodzielnie, miast w zespołach badawczych, nie osiągną pożądanego wyniku.

Zachodzi zatem potrzeba opracowania koncepcji rozwoju potencjału kadrowego, która zapewniłaby taki, jak w tabeli 1 udział specjalistów w dydaktycznych badaniach naukowych. Niezbędne jest w tym celu prowadzenie stosownej polityki kadrowej, skierowanej na zabezpieczenie przyszłych potrzeb badawczych. Zadbanie o kadry stanowiące zaplecze będzie tu miało duże znaczenie.

Biorąc pod uwagę aktualny udział poszczególnych specjalistów w badaniach naukowych można stwierdzić, że dydaktyka wojskowa nie jest jeszcze przygotowana do podjęcia przyszłej problematyki

badawczej. Niepokojący jest w szczególności niemal zupełny brak specjalistów informatyki i mikroelektroniki, a problematyka naukowa wymaga ich znacznego - około 30% udziału w globalnych potrzebach kadrowych. Jednakże proces informatyzacji nauczycieli akademickich i słuchaczy wyższego szkolnictwa wojskowego przebiega pomyślnie i dlatego jest uprawdopodobnione, że w najbliższych kilku latach dydaktyka wojskowa otrzyma niezbędne ukompletowanie kadrowe w tej specjalności. Pozostałe specjalności w grupach nauk humanistycznych i wojskowych mają liczną reprezentację, a ich stan jakościowy /w sensie kompetencji naukowych/ osiągnie wymagany poziom w ciągu 3 - 5 lat.

Wariant maksymalny rozwoju dydaktycznych kadr naukowych przedstawiony jest tabelą 2. U podstaw jego opracowania leży przeświadczenie o zaistnieniu najbardziej sprzyjających warunków wzmacniania potencjału kadrowego dydaktyki wojskowej. Nie będzie istotnych w tym zakresie ograniczeń. Do końca horyzontu 25-letniego liczba kadr wzrośnie o 100%. Wzrost ten w pierwszym podokresie wynosić będzie 27%, a w drugim - 17%, a trzecim - około 35%. Ewentualne braki kadrowe, które mogłyby wystąpić zwłaszcza w pierwszym podokresie prognozy, byłyby likwidowane przyjęciem do pracy badawczej pewnej liczby pracowników spoza wojska - np. oficerów w stanie spoczynku.

Nieco szybciej niż w wariantcie poprzednim przebiegał będzie jakościowy wzrost potencjału kadrowego. Wyrazi się to głównie zwiększeniem liczby badaczy - profesorów i doktorów habilitowanych.

Inne elementy tego wariantu są analogiczne do wariantu poprzedniego i dlatego nie będziemy ich tu powtarzać.

1.2. Zaplecze naukowo-badawcze

Do podstawowych elementów zaplecza dydaktyki wojskowej można zaliczyć:

- personel pomocniczy;

- baza biblioteczna;
- baza szkoleniowa /gabinetowa, polowa i poligonowa/.

Możliwości zwiększenia personelu pomocniczego, wykonującego na rzecz kadry naukowej różne prace biurowe, kreślarskie, organizacyjne itp., zostały już przedstawione w części dotyczącej rozwoju kadrowego.

Rozwój bazy bibliotecznej, obejmującej pozycje wydawnicze literatury pedagogicznej, będzie się odbywał w oparciu o dotychczasową sieć bibliotek funkcjonujących w szkolnictwie wojskowym, związkach taktycznych i operacyjnych. Nie przewiduje się powstania specjalistycznej biblioteki dydaktyki lub pedagogiki wojskowej, chociaż już obecnie występują i występować będą takie potrzeby. Postęp w tym zakresie polegał będzie głównie na informatyzacji bibliotek wojskowych, a w szczególności na rozwoju informacyjnych usług komputerowych. Dzięki temu osiągnie się wymagany obieg informacji w prowadzonych w wojskach dydaktycznych badaniach naukowych, nowych publikacjach i różnych materiałach służących wsparciem dla tych badań.

Baza szkoleniowa, w oparciu o którą realizuje się proces badawczy, będzie permanentnie modernizowana i unowocześniana, natomiast ilość kompleksów tej bazy - poligonów, placów ćwiczeń, obiektów szkolenia specjalistycznego - nie ulegnie zmianie.

Rozwój bazy w kolejnych horyzontach prognozy zaznaczy się przede wszystkim wzrostem liczby środków automatyzujących np. sterowanie polem tarczowym, oceną wyników strzelań, kierowania przebiegiem szkolenia oraz dowodzenia wojskami. Wzrośnie udział środków symulujących albo zastępujących rzeczywiste zjawiska i procesy przewidywanego pola walki zbrojnej, a przez to osiąganą będzie większy realizm przyszłej wojny. Rozwój środków automatyzujących i symulujących jest uprawdopodobniony wykorzystaniem w ich budowie elementów techniki laserowej, światłowodowej i ho-

lograficznej.

Oprócz tego na szeroką skalę rozwinię się symulacja komputerowa i związane z nią symulacyjne gry komputerowe, znajdujące liczne zastosowania zarówno w procesie szkolenia dowództw, sztabów i wojsk, jak również w dydaktycznych badaniach naukowych. Dzięki tej metodzie badania dydaktyczne staną się bardziej efektywne i obejmą niedostępne dotychczas obszary penetracji naukowej. Modelowanie symulacyjne, pojmowane jako metoda - stanie się jedną z podstawowych procedur badawczych problemów dydaktyki wojskowej. Techniczne środki informatyki, a w szczególności szeroko dostępne mikrokomputery edukacyjne, sprzyjać będą doskonaleniu teorii i praktyki szkolenia wojskowego.

1.3. Możliwości zabezpieczenia potrzeb finansowych

Dydaktyka wojskowa należy do dyscyplin nie wymagających - w porównaniu do innych nauk - dużych nakładów na badania naukowe. Wykazaliśmy to w poprzednich opracowaniach tego tematu. W badaniach tych bowiem wykorzystuje się w znacznej mierze środki i materiały znajdujące się w dyspozycji instytucji wojskowych /szkół, oddziałów, związków taktycznych, komend poligonów/, a sam proces badawczy odbywa się niejako "przy okazji" różnego rodzaju zajęć szkoleniowych prowadzonych w warunkach garnizonowych bądź polowych. Przede wszystkim poligony i place ćwiczeń spełniają tu rolę laboratoriów badawczych.

Jednakże przyszłe badania dydaktyczne będą znacznie droższe w porównaniu do prowadzonych dotychczas. Odnosi się to w szczególności do tematów 2, 3, 5, 6, 7, 9, 11, które wymagać będą znacznych nakładów sił i środków. Tematy te muszą być realizowane w oparciu o techniczne środki informatyki, a te wymagają od-

powiedniego oprogramowania użytkowego. Koszty oprogramowania stanowią około 80% kosztów złożonych na sprzęt.

Całość potrzeb fiskalnych przedstawia tabela 3a. Ich rozkład w poszczególnych horyzontach prognozy skorelowany jest z okreaaami realizacji tematów oraz rozwojem potencjału kadrowego dydaktyki wojskowej, z tym że dla horyzontu 25-cio letniego podano koszty orientacyjne.

Z danych zawartych w tabeli 3 wynika, że maksymalne wydatki na dydaktyczne badania naukowe przypadną na drugi podokres prognozy. Relatywnie biorąc - nie są to koszty duże. Są zatem realne i możliwe do zaspokojenia.

Nr tematu	T r e ś ć t e m a t u	Liczba roboczo-godzin	Koszt w tys.zł wg stawek z 1986 r.
1.	Dobór i układ treści programowych dla potrzeb kształcenia kadr oraz szkolenia wojsk, dowództw i sztabów.	9.000	1.800
2.	Zasady i sposoby wspomagania procesu studiów w akademiach i WSO za pomocą technicznych środków informatyki, dowodzenia, rozpoznania i łączności.	20.000	4.000
3.	Metody modelowania symulacyjnego i gry komputerowej w kształceniu kadr dowódczo-sztabowych.	30.000	6.000
4.	Modernizacja systemu doskonalenia kadry zawodowej w aspekcie potrzeb wynikających z informatyzacji procesów dowodzenia i kierowania siłami zbrojnymi.	5.000	1.000
5.	Dydaktyczne problemy wyrobienia odporności i wytrwałości żołnierzy w wykonywaniu zadań w warunkach dużych napięć psychicznych.	15.000	3.000
6.	Metodyka przygotowania i wykorzystania w szkolnictwie wojskowym multimedialnych źródeł wiedzy.	6.000	1.200
7.	Metodyka przygotowania wojsk, dowództw i sztabów do niezbrojnych form walki /informatycznej, psychologicznej, radioelektronicznej, dywersyjnej, biologicznej itp./	9.000	1.800
8.	Doskonalenie metod i form organizacyjnych szkolenia wojskowego w warunkach garnizonowych i poligonowych.	5.000	1.000
9.	Szczegółowe dydaktyki szkół, ośrodków szkolenia, dowództw i sztabów związków taktycznych /operacyjnych/ kursów doskonalenia /przeszkolenia/ oraz metodyki przedmiotowe.	10.000	2.000
10.	Metodologia kształcenia zindywidualizowanego w wyższym szkolnictwie wojskowym.	4.000	800
11.	Wskaźniki efektywności dydaktycznej ćwiczeń taktycznych i operacyjnych.	5.000	1.000
12.	Metody, techniki i procedury dydaktycznych badań naukowych w wojsku.	4.000	800
	R a z e m	122.000	244.000

ILOŚĆ I JAKOŚĆ KADR /variant minimalny/ Tabela 1

GRUPY NAUK /dyscypliny/	Stopnie i tytu- zy naukowe	Liczba kadr w przewidywanych horyzontach lat		
		1 - 5	6 - 15	16 - 25
NAUKI HUMANIS- TYCZNE /szkolenie i wychowanie woj- skowe, psychologię wojskowa/	profesor	2	3	5
	dr hab.	5	7	8
	dr	13	17	20
	mgr	8	10	15
	profesor	1	2	2
NAUKI WOJSKOWE /tatyka, sztuka operacyjna, stra- tegia/	dr hab.	3	4	4
	dr	10	14	20
	ofic. dypl.	11	13	16
	profesor	-	1	1
NAUKI TECHNICZNE /cybernetyka, in- formatyka, mikro- elektronika i in./	dr hab.	1	2	3
	dr	1	3	5
	mgr inż.	15	18	21
	razem	70	94	120

IŁOŚĆ I JAKOŚĆ KADR /wariant maksymalny/

Tabela 2

Liczba kadr w prognozowanych horyzontach lat

GRUPY NAUK /dyscypliny/	Stopnie i tytuły naukowe	Liczba kadr w prognozowanych horyzontach lat			
		1 - 5	6 - 15	16 - 25	
NAUKI HUMANISTYCZNE /szkolenie wojskowe i wychowanie, psychologia wojskowa	profesor	3	3	6	
	dr hab.	7	8	10	
	dr	15	18	20	
	mgr	10	12	16	
NAUKI WOJSKOWE /taktyka, sztuka operacyjna, strategia/	profesor	2	2	3	
	dr hab.	3	4	5	
	dr	14	16	20	
	ofic. dypl.	12	14	15	
NAUKI TECHNICZNE /cybernetyka, informatyka, mikroelektronika i in./	profesor	-	1	1	
	dr hab.	1	2	3	
	dr	2	4	6	
	mgr inż.	20	20	25	
razem		89	104	140	

ZASADNICZE PRZEDSIĘWZIĘCIA NAUKOWO-BADAWCZE I ICH KOSZT

Podokres prognozy	Nr tematu	Nazwa przedsięwzięcia, ich liczba /I/ i koszt /II/ w tys zł/										Hospitacje, konsultacje, wymiana doświadczeń	inne	Razem koszt w tys. zł			
		ćwiczenia naukowo-badawcze:					Sympozja, seminarja i konferencja naukowe										
		sztabowe		eksperymentalne			z wojskami		I		II						
5 lat	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	500	8	700	300	1.500
	2	2	200	3	400	-	3	300	3	100	3	100	200	1.200			
	3	1	100	2	200	1	400	2	100	2	100	100	1.000				
	5	1	100	3	400	2	600	1	100	2	100	200	1.500				
	8	-	-	-	-	-	-	1	50	1	50	200	300				
	9	-	-	-	-	-	-	3	150	2	150	200	500				
	11	-	-	-	-	-	-	2	100	3	100	100	300				
														Ogółem koszt za 1 podokres			6.200
	10 lat	1	-	-	-	-	-	-	-	2	100	3	100	100	300		
		2	2	200	4	500	2	1.000	4	300	5	200	600	2.500			
		3	3	250	3	400	2	800	3	150	4	150	250	2.000			
4		-	-	-	-	-	-	4	500	5	300	200	1.000				
5		-	-	-	-	-	-	3	150	4	150	200	500				
6		-	-	-	-	-	-	5	250	6	300	150	700				
7		-	-	-	-	-	-	3	150	7	150	500	800				
9		-	-	-	-	-	-	3	100	5	100	100	300				
9		1	100	1	100	1	300	2	100	4	100	100	800				
10		-	-	-	-	-	-	4	100	3	100	200	400				
11		-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	50	300				
												Ogółem koszt za 2. podokres			9.500		
25 lat	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3.000
	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1.000
	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	500
	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1.000
	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	400
	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	700
	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	400
	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	700
	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	800
														Ogółem koszt za 3. podokres			8.500
														Ogółem koszt za trzy podokresy			24.400

2. STRUKTURA DYSCYPLINOWA DYDAKTYKI WOJSKOWEJ

Kształtowanie się dydaktyki wojskowej i jej stan aktualny został szczegółowo opisany w części historycznej i badawczej opracowania tematu. Przewidywany rozwój struktury dyscyplinowej dydaktyki wojskowej opracowano w dwóch wariantach: w wariacie maksymalnym i w wariacie minimalnym. Warianty powyższe przedstawiono na dwóch grafach. Zaznaczono na nich istniejącą obecnie strukturę dydaktyki wojskowej i w powiązaniu z nią uwidoczniono nowe elementy strukturalne, które prawdopodobnie będą się rozwijały w prognozowanych przedziałach czasowych, tj. w horyzoncie pięcio-, piętnasto-, i dwudziestopięcio-letnim.

Prognozowany rozwój będzie wynikiem działania wielu czynników, głównie zaś będzie funkcją wykrytych prawidłowości rozwojowych dydaktyki wojskowej oraz wielu aspektów przyszłej ewentualnej wojny, a także funkcją dynamiki badań dydaktycznych.

Dlatego też, zachowując wyżej wymienione przedziały czasowe, prognozę rozwoju struktury dyscyplinowej dydaktyki wojskowej opracowano w dwóch wariantach, które umownie nazwano maksymalnym i minimalnym.

Wariant maksymalny uwzględnia prognozę dydaktyki wojskowej z punktu widzenia potrzeb, przy założeniu pozytywnego spłotu wszystkich czynników, które oddziaływać będą na rozwój dydaktyki, a które przedstawione zostały w części historycznej i badawczej opracowania tematu.

Wariant minimalny uwzględnia prognozę rozwoju dydaktyki wojskowej w warunkach niekorzystnego układu czynników rozwojowych. Wariant ten uwzględnia stan rozpoczętych badań naukowych w dziedzinie dydaktyki wojskowej. Cechą charakterystyczną tego wariantu jest przesunięcie lub wydłużenie w czasie rozwoju przewidywanych składników strukturalnych dydaktyki wojskowej.

2.1. Wariant maksymalny rozwoju struktury dyscyplinowej dydaktyki wojskowej.

2.1.1. Prognoza zmian w horyzoncie pięcioletnim

Na podstawie dotychczasowych doświadczeń i przeprowadzonych badań można stwierdzić określone przesłanki co do rozwoju dotychczasowych elementów składowych dydaktyki wojskowej.

Z ogólnej dydaktyki wojskowej rozwinie się i wyodrębni teoria doboru i układu treści kształcenia /szkolenia/ wojskowego. Wynika to z potrzeb praktyki szkoleniowej. Zakres treści kształcenia i ich układ stanowi bowiem podstawę do konstruowania programów, które dotychczas - jak stwierdza się w literaturze - są zbyt obszerne, często "przeładowane" wiedzą encyklopedyczną. Dotyczy to nie tylko oświaty cywilnej, ale także szkolnictwa wojskowego.

Problematykę doboru treści kształcenia od kilku lat podejmuje się w cywilnym szkolnictwie wyższym.^{x/} Również w szkol-
x/ Patrz: "Tendencje zmian programowych w szkołach wyższych", wyd. Instytut Polityki Naukowej, Warszawa 1984.

nictwie wojskowym^{x/} czynione są próby opracowania teorii doboru i układu treści kształcenia. Można więc sądzić, że do końca tego pięciolecia zostanie ostatecznie opracowana teoria doboru i układu treści kształcenia wojskowego.

Ponadto należy oczekiwać, że w tym pięcioleciu zostanie opracowana teoria pomiaru efektywności procesów kształcenia /szkolenia/ wojskowego. Pierwszy krok w tym zakresie już został podjęty.^{xx/}

Należy również przypuszczać, że dydaktyka wojskowa, nadążając za ogólnym trendem światowym, w tym pięcioleciu wypracuje własną teorię wykorzystania środków informatyki, a w tym komputerów w procesie kształcenia wojskowego,^{xxx/} która wyodrębni się jako nowy dział ogólnej dydaktyki wojskowej.

W obecnym pięcioleciu nastąpi dalszy rozwój dydaktyk szczegółowych. Spośród dotychczas wyróżnianych najbardziej dynamicznie rozwijają się teoria i praktyka dydaktyki wyższej szkoły wojskowej. Trend ten zostanie najprawdopodobniej utrzymany. Świadczy o tym duża ilość rozpoczętych prac promocyjnych nauczycieli akademickich, dotyczących tejże problematyki.

W tym pięcioleciu, w związku z wprowadzeniem na wyposażenie wojsk automatycznych systemów dowodzenia, zaistnieje potrzeba przeszkolenia większości kadry naszych sił zbrojnych, a w szczególności kadry średnich i wyższych szczebli dowodzenia.

x/ Problematyka opracowywana przez płk dr B. Szulca z ASG WP, dotyczy teorii doboru i układu treści kształcenia.

xx/ Rozprawa habilitacyjna płk dr K. Żegnałka dotyczy m. in. tej problematyki.

xxx/ W ASG WP aktualnie realizowany jest temat naukowo-badawczy pk. "KOMPUTER". Ponadto obroniono już kilka prac doktorskich, których tematy dotyczyły wykorzystania komputerów w procesie kształcenia w wyższych szkołach wojskowych.

Przeszkolenie to realizowane będzie w formie kursów. W związku z tym, że kursy takie, ze względu na osobliwą treść, zasadniczo będą różniły się od dotychczasowych kursów doskonalących, uprawdopodobnione jest, że wyodrębni się względnie samodzielna dydaktyka kursów przeszkolenia oficerów w zakresie stosowania automatycznych systemów dowodzenia.

W ostatnich latach w sposób zorganizowany przeszkala się oficerów na stanowiska nauczycieli akademickich.^{x/} W praktyce już funkcjonuje system doskonalenia pedagogicznego nauczycieli akademickich, i dlatego można oczekiwać, że w najbliższym pięcioleciu zostanie opracowana stosowna teoria. W tym kierunku podejmowane są prace naukowo-badawcze. ^{xx/}

W najbliższym pięcioleciu intensywnie rozwijać się będą metodyki przedmiotowe.

Wraz z rozwojem myśli wojskowej co do obrazu przyszłej wojny oraz z rozwojem taktyki i sztuki operacyjnej, spośród wszystkich metodyk przedmiotowych najbardziej dynamicznie będzie się rozwijać metodyka szkolenia operacyjno-taktycznego, a w tym szczególnie słuchaczy wyższych szkół wojskowych, a także dowództw i sztabów taktycznych i operacyjnych.

x/ W ASG WP na trzecim roku studiów zorganizowana jest grupa szkoleniowa słuchaczy kandydatów na stanowiska nauczycieli akademickich, zwana grupą naukowo-dydaktyczną. Ponadto od kilku lat funkcjonuje Zaoczne Podyplomowe Studium Pedagogiki Wojskowej, w którym kształcą się corocznie kilkudziesięciu nauczycieli wyższego szkolnictwa wojskowego.

xx / Na przykład praca naukowo-badawcza pk. "NAUCZYCIEL" realizowana w ASG WP pod kierunkiem ptk dr R. Sznajdra.

cmr

W celu wydobycia wszystkich walorów poszczególnych rodzajów ćwiczeń taktycznych /operacyjnych/ i efektywnego ich wykorzystania w procesie szkolenia istnieje obecnie potrzeba opracowania metodyk szczegółowych poszczególnych rodzajów ćwiczeń. Można więc stwierdzić, że do końca tego pięciolecia wyodrębnią się jako pewne samodzielne całości /poddziały metodyki ćwiczeń/ następujące metodyki szczegółowe:^{x/}

- metodyka ćwiczenia grupowego;
- metodyka gier wojennych; / na mapach/;
- metodyka ćwiczeń szkieletowych /w terenie/;
- metodyka ćwiczeń taktycznych z wojskami.

Reasumując, w najbliższym pięcioleciu z ogólnej dydaktyki wojskowej wyodrębni się: teoria doboru i układu treści kształcenia /szkolenia/ wojskowego; teoria pomiaru efektywności procesu kształcenia /szkolenia/wojskowego; teoria wykorzystania komputerów w procesie kształcenia /szkolenia/ wojskowego.

W ramach dydaktyk szczegółowych wyodrębnią się: dydaktyka kursów przeszkolenia oficerów w zakresie stosowania automatycznych systemów dowodzenia oraz dydaktyka przygotowania nauczycieli akademickich. Ponadto rozwiną się metodyki przedmiotowe, najbardziej zaś metodyka szkolenia operacyjno-taktycznego, a w tym metodyka ćwiczeń taktycznych. Wyodrębnią się z niej metodyki poszczególnych rodzajów ćwiczeń.

x/ Podjęte już zostały tematy w ramach prac promocyjnych. Na przykład ppłk dypl. I. Łysiak - praca dotyczy ćwiczeń szkieletowych; ppłk dypl. J. Łazarek - praca dotyczy ćwiczeń grupowych w sali. A ponadto już obronione prace doktorskie: płk dr R. Sznajdra, płk dr K. Sołtykiewicza i płk dr M. Górczyka.

2.1.2. Prognozowane zmiany w horyzoncie piętnastoletnim

Sukcesywnie rozwijać się będą poszczególne dotychczasowe części składowe dydaktyki wojskowej stosownie do rozwoju myśli wojskowej i wraz z rozwojem teorii pedagogicznej w kraju i na świecie.

Na wyposażenie i uzbrojenie wojska wejdzie technika bojowa kolejnej generacji, której eksploatacja będzie bardzo kosztowna. Jej wykorzystanie do celów szkoleniowych miałoby brzemienne skutki ekonomiczne. W związku z tym rozwinię się i zostanie powszechnie wprowadzona do procesów szkolenia wojsk technika symulacyjna, zastępująca oryginalny sprzęt bojowy. Powoduje to konieczność wypracowania teorii stosowania symulacji komputerowej w procesie kształcenia /szkolenia/ wojskowego.

Trudno dzisiaj jednoznacznie ocenić, czy teoria symulacji wyodrębni się jako samodzielny dział ogólnej teorii wykorzystania komputerów w procesie szkolenia. Biorąc jednak pod uwagę zakres potrzeb i walory symulacji komputerowej można przypuszczać, że będzie ona ważnym działem teorii dydaktyki wojskowej.

Konieczność rozbudowy bazy szkoleniowej, w tym również związanej ze stosowaniem symulacji komputerowej, powoduje potrzebę tworzenia ośrodków /centrów/ szkolenia żołnierzy służby zasadniczej,^{x/} które stanowiąc będą rodzaj wojskowych szkół zawodowych szeregowców. Spowoduje to potrzebę opracowania dydaktyki szczegółowej tych ośrodków. Można sądzić, że do końca najbliższego piętnastolecia wyodrębni się z obecnych dydaktyk szcze-

x/ Mówił o tym szef GZSB WP podczas wykładu dla słuchaczy ASG WP w czerwcu 1986 r.

gółowych nowa dydaktyka szczegółowa, a mianowicie dydaktyka ośrodków /centrów/ szkolenia żołnierzy służby zasadniczej, młodszych specjalistów wojskowych.

Rozwój teorii symulacji znajdzie swoje odbicie również w metodykach przedmiotowych, a głównie w metodyce szkolenia operacyjno-taktycznego.

W związku ze wzrostem kosztów ćwiczeń taktycznych i operacyjnych zachodzi potrzeba prowadzenia gier /ćwiczeń/ komputerowych. Jawi się zarazem potrzeba opracowania teorii takich gier.

Trudno obecnie przewidzieć, na jakich szczeblach dowodzenia i w jakiej kolejności będą stosowane gry /ćwiczenia/ komputerowe; czy najpierw na szczeblach taktycznych, czy też operacyjnych. Wydaje się jednak, że ze względu na ilość dotychczas prowadzonych ćwiczeń gry komputerowe będą stosowane w pierwszej kolejności na szczeblach taktycznych. Wystąpi zatem konieczność opracowania ich metodyki.

W najbliższym piętnastoleciu, w związku z ogólnym rozwojem dydaktyki wojskowej, a także w związku z rozwojem badań dydaktycznych w wojsku, zostanie opracowana metodyka dydaktycznych badań naukowych w siłach zbrojnych. Jak dotąd do badań tych wykorzystuje się ogólną metodykę wojskowych badań naukowych i metodykę badań pedagogicznych /stosowaną poza wojskiem w cywilnych procesach badawczych/, a to nie służy dobrze dydaktyce wojskowej.

2.1.3. Prognozowane zmiany w horyzoncie dwudziestopięcioletnim

W dalszym ciągu sukcesywnie rozwijać się będą przedstawione wyżej działy dydaktyki wojskowej i metodyki przedmiotowe. Należy oczekiwać, że najbardziej dynamiczny rozwój zaznaczy się w szczegółowych metodykach przedmiotowych. W związku z wyposażeniem wojska w sprzęt techniczny kolejnych generacji, jego obsługa stanie się bardziej kosztowna i wymagać będzie wysokokwalifikowanych specjalistów. Spowoduje to, że już na niskich szczeblach dowodzenia sukcesywnie wzrastać będzie ilość kadry zawodowej niezbędnej do obsługi i wykorzystywania walorów taktyczno-bojowych nowoczesnej techniki. Ważnym elementem szkolenia wojsk będzie szkolenie i utrzymanie wysokiej kondycji eksploatacyjnej obsług i użytkowników tejże techniki. Zrodzi się potrzeba masowego szkolenia zawodowych specjalistów wojskowych. Trudno sobie wyobrazić ich szkolenie w wydaniu obecnego szkolenia kursowego. W tej sytuacji racjonalnym rozwiązaniem stanie się rozwinięta koncepcja kształcenia ustawicznego.

Dlatego też można przypuszczać, że wyodrębni się nowa dydaktyka szczegółowa, a mianowicie dydaktyka ustawicznego kształcenia doskonalącego żołnierzy zawodowych niskich szczebli dowodzenia i zawodowych specjalistów wojskowych.

Metodyki przedmiotowe doskonalic się będą wraz z postępującym utechniczaniem szkolenia wojskowego, a zwłaszcza pod wpływem szerokiego stosowania środków informatyki, dowodzenia i łączności.

W metodyce szkolenia operacyjno-taktycznego należy oczekiwać, że komputerowe gry /ćwiczenia/ taktyczne i operacyjne będą w pełni wykorzystywane. Dalszemu doskonaleniu będą podlegały metodyki opracowania, organizowania i prowadzenia tych gier.

Reasumując, można stwierdzić, że stosownie do rozwoju myśli wojskowej i pedagogicznej w kraju i na świecie rozwijać się będzie teoria i praktyka dydaktyki wojskowej.

Ze względu na wzrastającą konieczność uwzględniania czynnika ekonomicznego sukcesywnie wzrastać będzie rola teorii dydaktyki wojskowej i jej wpływ na efektywność procesu kształcenia /szkolenia/ wojskowego.

Narzędziami materialnymi rozwoju dydaktyki wojskowej, szczególnie metodyk przedmiotowych, staną się techniczne środki informatyki oraz środki symulacji zastępujące oryginalny sprzęt bojowy oraz umożliwiające modelowanie różnorodnych sytuacji dydaktycznych adekwatnych do potrzeb pola walki. Między innymi pod ich wpływem nastąpi widoczny rozwój metodyk przedmiotowych, wyodrębnią się nowe dydaktyki szczegółowe i rozwinie się ogólna teoria dydaktyki wojskowej.

2.2. Wariant minimalny rozwoju struktury dyscyplinowej dydaktyki wojskowej

Wariant ten uwzględnia niekorzystny układ czynników rozwojowych dydaktyki wojskowej, a także stan rozpoczętych badań naukowych.

2.2.1. Prognoza zmian w horyzoncie pięcioletnim

Biorąc pod uwagę uwzględnianie w coraz szerszym zakresie czynnika ekonomicznego, można przyjąć, że najszybciej rozwinię się i wyodrębni w samodzielny element struktury dyscypliny dydaktyki wojskowej teoria pomiaru efektywności w procesie kształcenia /szkolenia/ wojskowego.

Natomiast prognozowana w wariancie maksymalnym teoria doboru i układu treści kształcenia wojskowego, chociaż wynika także z potrzeb praktyki szkoleniowej, ze względu na stopień trudności i złożoność tej problematyki, jako samodzielny element struktury dydaktyki pojawi się pod koniec pięciolecia lub na przełomie pięcio - i piętnastolecia.

Można oczekiwać, że podobnie będzie z teorią wykorzystania komputerów w procesie kształcenia wojskowego.

Ocenia się, że w obecnym pięcioleciu sukcesywnie będą rozwijały się dydaktyki szczegółowe.

Przedstawiona w wariancie maksymalnym dydaktyka kursów przeszkolenia oficerów w zakresie automatycznych systemów dowodzenia, w wariancie minimalnym może w ogóle nie wyodrębnić się jako samodzielny element dydaktyki wojskowej. Będzie to miało miejsce szczególnie wtedy, gdy zautomatyzowane systemy dowodzenia wprowadzane będą na wyposażenie wojsk w tempie wolniejszym niż przewidywano. Wówczas w procesie kształcenia wojskowego wykorzystanie zostaną dorobek istniejących już dydaktyk szczegółowych, a szczególnie dydaktyki kursów doskonalących.

Pomimo tego, że w ostatnich latach w sposób zorganizowany przeszkala się oficerów na stanowiska nauczycieli akademickich, a w praktyce funkcjonuje system doskonalenia pedagogicznego, to przy niesprzyjającym układzie różnych czynników, można oczekiwać, że opracowanie teorii przygotowania nauczycieli akademickich przesunie się w czasie jako samodzielna dydaktyka szczegółowa pojawi się na przełomie pięcio- i piętnastolecia.

Z metodyk przedmiotowych w najbliższym pięcioleciu najbardziej intensywnie rozwijać się będzie metodyka szkolenia operacyjno-taktycznego, w tym szczególnie metodyka ćwiczeń taktycznych.

Biorąc pod uwagę stan zaawansowania prac badawczych, można przypuszczać, że w tym pięcioleciu rozwiną się i wyodrębnią jako samodzielne elementy, metodyka ćwiczeń grupowych i metodyka ćwiczeń szkieletowych. Natomiast metodyka gier wojennych i ćwiczeń taktycznych z wojskami ulegnie dalszemu doskonaleniu, a jej całościowe opracowanie przewiduje się w horyzoncie piętnastoletnim.

2.2.2. Prognozowane zmiany w horyzoncie piętnastoletnim

W wariancie minimalnym przewiduje się rozwój i wyodrębnienie w samodzielne elementy struktury dydaktyki wojskowej te jej elementy, które w wariancie maksymalnym przewidywane były na okres pięcioletni.

Można oczekiwać, że praktyka szkoleniowa wymusi rozwój takich elementów dydaktyki wojskowej, jak:

- teoria doboru i układu treści kształcenia /szkolenia/ wojskowego;
- teoria wykorzystania komputerów w procesie kształcenia /szkolenia/ wojskowego;
- dydaktyka przygotowania nauczycieli wojskowych.

Ponadto zostaną opracowane metodyki szczegółowe pozostałych rodzajów ćwiczeń /gier wojennych i ćwiczeń z wojskami/. Można oczekiwać także, że na bazie teorii wykorzystania komputerów w procesie kształcenia, pojawi się, pod koniec piętnastolecia teoria komputerowych gier /ćwiczeń/ taktycznych i operacyjnych.

2.2.3. Prognozowane zmiany w horyzoncie dwudziestopięcioletnim.

Zgodnie z koncepcją wariantu minimalnego nastąpi dalsze przesunięcie w czasie rozwoju poszczególnych elementów struktury dyscyplinowej dydaktyki wojskowej.

W horyzoncie dwudziestopięcioletnim z teorii wykorzystania komputerów wyodrębni się, jako w miarę samodzielna całość, teoria stosowania symulacji komputerowej w procesie kształcenia /szkolenia/ obsługi techniki bojowej. Ponadto ukształtuje się dydaktyka ośrodków /centrów/ szkolenia żołnierzy służby zasadniczej - specjalistów wojskowych.

Można także oczekiwać, że w horyzoncie dwudziestopięcioletnim ostatecznie zostanie opracowana teoria komputerowych gier /ćwiczeń/ taktycznych i operacyjnych i nastąpi rozwój ich metodyk.

Wolniejsze tempo rozwoju dydaktyki wojskowej przyjęte w wariancie minimalnym spowoduje, że tempo naukowych badań dydaktycznych będzie niższe niż w wariancie maksymalnym. Dlatego też można oczekiwać, że metodyka dydaktycznych badań naukowych wyodrębni się jako samodzielny element dydaktyki wojskowej dopiero pod koniec dwudziestopięciolecia.

S P I S T R E Ś C I	Strona
1. Warianty rozwoju potencjału naukowego	2
1.2. Zaplecze naukowo-badawcze	9
1.3. Możliwości zabezpieczenia potrzeb finansowych	11
2. Struktura dyscyplinowa dydaktyki wojskowej	17
2.1. Wariant maksymalny rozwoju struktury dyscyplinowej dydaktyki wojskowej	18
2.1.1. Prognoza zmian w horyzoncie pięcioletnim	18
2.1.2. Prognozowane zmiany w horyzoncie piętnastoletnim	22
2.1.3. Prognozowane zmiany w horyzoncie dwudziestopięcioletnim	24
2.2. Wariant minimalny rozwoju struktury dyscyplinowej dydaktyki wojskowej	25
2.2.1. Prognoza zmian w horyzoncie pięcioletnim	26
2.2.1. Prognozowane zmiany w horyzoncie piętnastoletnim	27
2.2.3. Prognozowane zmiany w horyzoncie dwudziestopięcioletnim	28
Załącznik 1. Graf rozwoju struktury dyscyplinowej dydaktyki wojskowej. Wariant maks.	
Załącznik 2. Graf rozwoju struktury dyscyplinowej. Wariant minimalny	

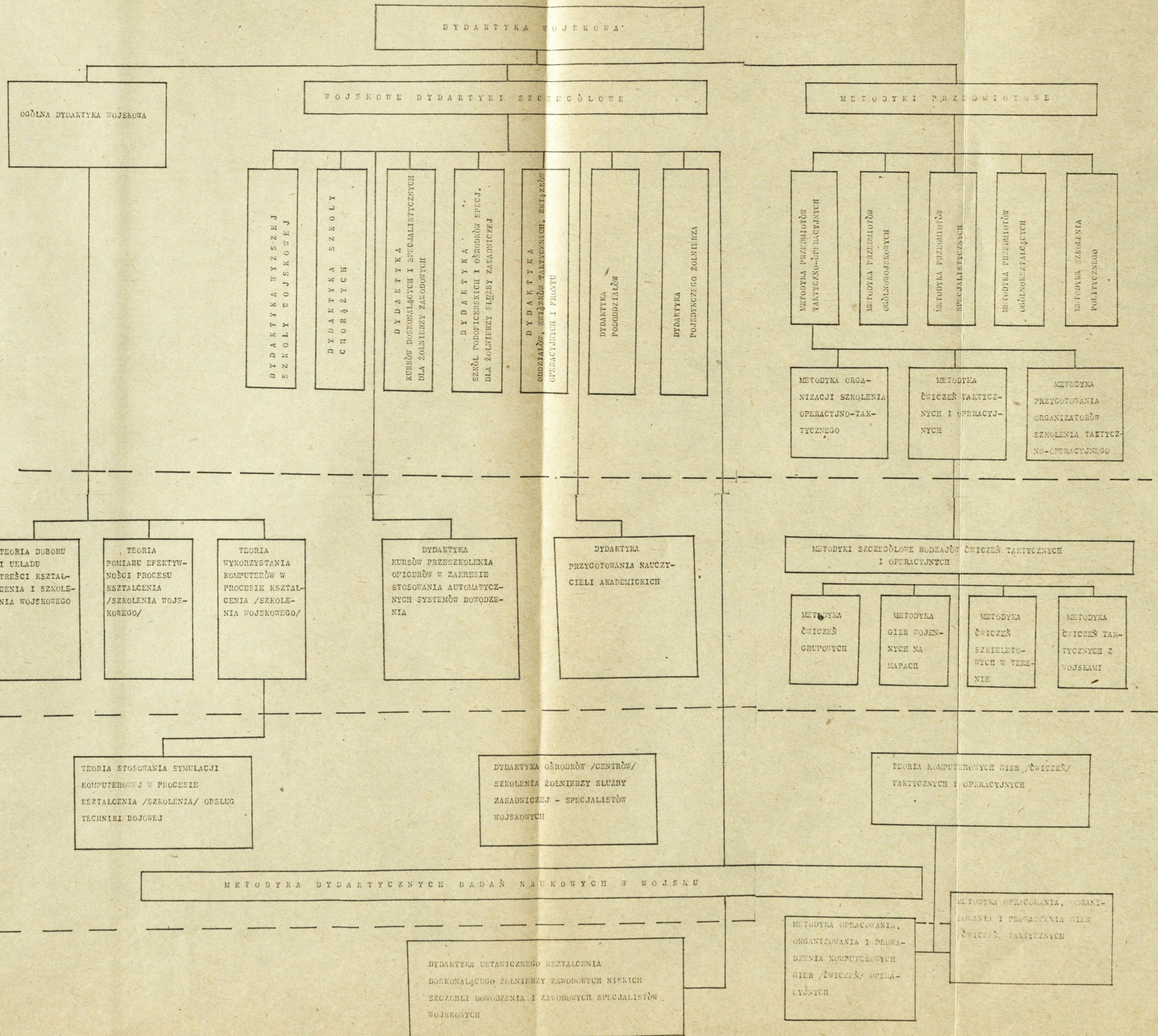
WARIANT Maksimalny

Stan aktualny

Prognoza 3-letnia

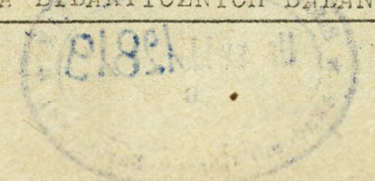
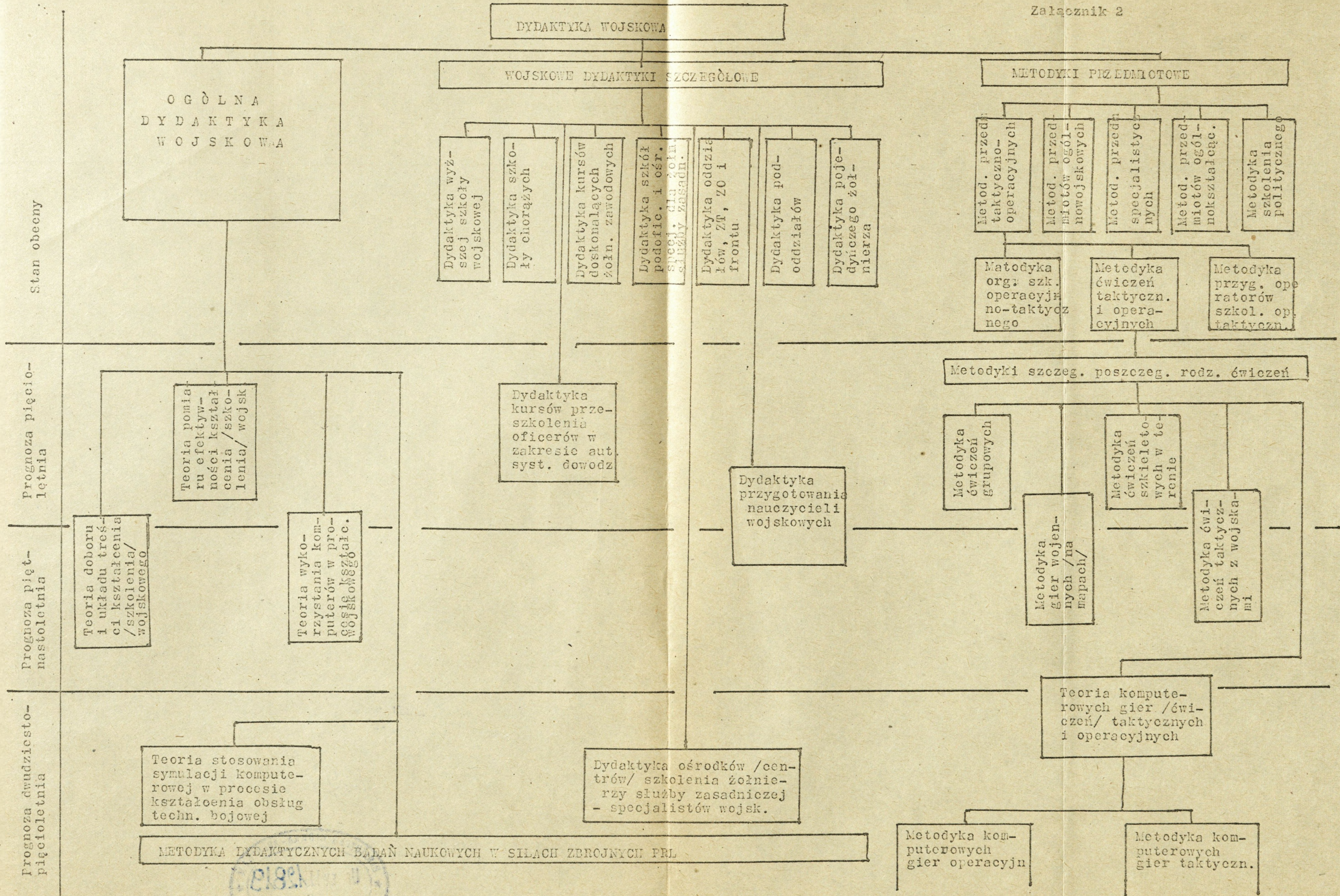
Prognoza 15-letnia

10-letnia

GRAF ROZWOJU STRUKTURY DYSCIPLINOWEJ DYDAKTYKI WOJSKOWEJ - WARIANT MINIMALNY

Załącznik 2

BIBLIOTEKA NADLÓW
Akademii Sztuki Generalnej w P
Kraj Złotów Wyślanych

1294

